
પ્રવચન નં. ૧૧, શ્લોક-૧૪, ગાથા-૮ બુધવાર, ફાગણ સુદ ૧૪, તા.૧૦-૦૩-૧૯૭૧

કળશ છે. સાતમી ગાથાનો કળશ. 'શ્રીકુંદકુંદાચાર્યદેવ' કહે છે. 'પ્રવચનસાર'ની ગાથામાં.
'જયસેનાચાર્ય'ની ટીકામાં છે.

તેજો દિટ્ટી ણાણં ઇટ્ટી સોક્ખં તહેવ ઈસરિયં ।
તિહુવણપહાણદઇયં માહપ્પં જસ્સ સો અરિહો ।।

અરિહંત કેવા છે એની વ્યાખ્યા છે. પરમાત્માની વ્યાખ્યા ચાલે છે ને? પરમાત્મા કોને કહેવા? બધા દોષરહિત અને સકળ ગુણસહિત, એ બધા દોષોનું વર્ણન આવ્યું. ચાર ઘાતિકર્મોનો નાશ અથવા અઢાર દોષથી રહિત (છે) એવાને પરમાત્મા કહીએ. સમજાણું? 'તેજ (ભામંડળ),...' અરિહંત ભગવાનને ભામંડળ છે. શરીરની આસપાસ પ્રકાશ હોય છે. પેલું હતું ને અહીંયા? અરિહંત પરમાત્મા તીર્થંકરદેવ, એના શરીરમાં પ્રકાશ-ભા એટલે પ્રકાશ હોય છે. સાધારણ પ્રાણી અરિહંતને-ભગવાનને પરમાત્મા ઠરાવે છે, એમ નથી. જેના શરીરમાં પણ પ્રકાશ-આત્મા પડતી હોય છે. ભા.

વળી 'દર્શન (કેવળદર્શન)...' 'દિટ્ટી' છે ને? 'દિટ્ટી'. એ ગુણ છે. જેને કેવળદર્શન છે. ભગવાનને કેવળદર્શન હોય છે. એક સમયમાં સામાન્ય ત્રણકાળ, ત્રણલોકને દેખે. જાણે નહિ, દેખે. એવી દષ્ટિ 'દિટ્ટી'. કાલે આવ્યું હતું. દષ્ટિના અર્થમાં કેવળદર્શન આવ્યું હતું ને? ભગવાનને કેવળજ્ઞાન હોય છે. એક સમયમાં ત્રણકાળ, ત્રણલોક પૂર્ણ જાણે એવું કેવળજ્ઞાન હોય. બે અને 'સમવસરણાદિ,...)'ની ઋદ્ધિ હોય છે. સમવસરણ બાર જાતની સભા આદિની ઋદ્ધિ ભગવાનને હોય છે. એને ભગવાનને વ્યવહારે એની ઋદ્ધિ છે, એને ભગવાન કહેવામાં આવે છે. 'અનંત અતીન્દ્રિય સુખ,...' હોય છે. અરિહંત પરમાત્મા, તીર્થંકરદેવ સશરીરી હોવા છતાં અનંતઆનંદ હોય છે. 'ઈંદ્રાદિક પણ દાસપણે વર્તે એવું) ઐશ્વર્ય,...' છે. છે ને 'ઈસરિયં'? ઈંદ્રો પણ જેના દાસ વર્તે એવું તો ઈશ્વરપણું છે. એવા ભગવાનને રોગ, ક્ષુધા અને તૃષ્ણા હોય તો એનામાં ઈશ્વરપણું ન ગણાય. ઈશ્વર ઈન્દ્રો એના પણ ઈશ્વર છે એ. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનના શરીરમાં રોગ આવે, એને ક્ષુધા લાગે, તૃષ્ણા લાગે એ હોઈ શકે નહિ. પરમાત્મા અરિહંતને અંતર અમૃતનો અનુભવ હોય છે. એ અનુભવ આગળ ઈંદ્રો પણ જેની ઐશ્વર્યતા સ્વીકારે છે.

'(ત્રણ લોકના અધિપતિઓના વલ્લભ હોવારૂપ) ત્રિભુવનપ્રધાનવલ્લભપણું—' ત્રણલોકના ઈન્દ્રો આદિથી પણ એ વલ્લભ છે. 'ત્રિભુવનપ્રધાનવલ્લભપણું-' છે. ત્રણલોકના અધિપતિઓના વલ્લભ છે. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! આવા પરમાત્માની વ્યાખ્યા (કરે છે). જામો અરિહંતાણં એમ કહે પણ એ અરિહંતનું સ્વરૂપ શું? અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંત સુખ અને બહારમાં ભા મંડળ આદિ સમવસરણની ઋદ્ધિ. તીર્થંકરની વાત કરવી છે ને અહીંયાં! એ બધું હોય છે. પુણ્ય પણ અલૌકિક હોય છે અને ગુણ પણ અલૌકિક હોય છે. 'આવું જેમનું માહાત્મ્ય છે, તે અહંત છે.' એને અરિહંત કહેવામાં આવે છે. લ્યો. અહંત શબ્દ છે આમાં. 'અરિહો' પૂજ્ય છે, ઈન્દ્રોને પણ આ પૂજ્ય છે.

'વળી એ જ રીતે (આચાર્યદેવ) શ્રીમદ્ અમૃતચંદ્રસૂરિએ (આત્મખ્યાતિના રજમા શ્લોકમાં-કળશમાં) કહ્યું છે...' એ આપણે 'સમયસાર'માં આવ્યું હતું.

‘કાન્ત્યૈવ સ્નપયન્તિ યે દશદિશો ધામ્ના નિરુન્ધન્તિ યે
ધામોદામમહસ્વિનાં જનમનો મુષ્ણન્તિ રૂપેણ યે।
દિવ્યેન ધ્વનિના સુખં શ્રવણયોઃ સાક્ષાત્ક્ષરન્તોઽમૃતં
વન્દ્યાસ્તેઽષ્ટસહસ્ત્રલક્ષણધરાસ્તીર્થેશ્વરાઃ સૂરયઃ।।’

ભગવાન તીર્થંકરદેવનું શરીરાર્દિ ‘કાન્તિથી દશે દિશાઓને ધુએ છે-નિર્મળ કરે છે...’ એવું તો શરીર હોય. એ ભગવાનને રોગ થાય અને દવા લાવે, અને ખાય (એ તો ક્યાંથી હોય?).

મુમુક્ષુ :- એ તો શરીર છે.

ઉત્તર :- શરીર છે તો શું છે? આ શરીર જુદી જાતનું છે. ભગવાનને પરમઔદારિક શરીર હોય છે. એને રોગ, ક્ષુધા અને તૃષ્ણા હોય નહિ. અને ક્ષુધા-તૃષ્ણા માને છે એ અરિહંતને ઓળખતા નથી. અરિહંતનું જ્ઞાન જ નથી. નથી ઓળખતા?

મુમુક્ષુ :- ના. ના. એમના જેવા કલ્પી લીધા. રોગ થાય એવા (કલ્પી લીધા).

‘કાન્તિથી દશે દિશાઓને ધુએ છે-નિર્મળ કરે છે, જેઓ તેજ વડે અત્યંત તેજસ્વી સૂર્યાદિકના તેજને ઢાંકી દે છે,...’ ચંદ્ર અને સૂર્યના તેજ પણ જેમાં ઢંકાઈ જાય છે. એવું ભગવાનના શરીરનું તેજ હોય છે. તીર્થંકર એટલે પુણ્યના પુરા અને પવિત્રતામાં પુરા. એને એવા રોગ, ક્ષુધા આદિ હોઈ શકે નહિ. વિરોધ કરે એના માટે આ સ્પષ્ટ થાય છે. સમજાણું કાંઈ? શ્વેતાંબર સંપ્રદાયમાં તો એને રોગ ઠરાવે છે, ક્ષુધા ઠરાવે છે, તૃષ્ણા ઠરાવે છે, એમ છે નહિ. તદ્દન વિરુદ્ધ છે.

‘જેઓ રૂપથી જનોનાં મન હરી લે છે,...’ શરીરની સુંદરતાની તો એટલી નમણાઈ હોય છે કે જગતના પ્રાણીઓના મન અંદર ઠરી જાય છે. આહાહા...! અંતરના સ્વરૂપની તો શું વાત કરવી?! શરીરની સુંદરતાની પણ નમણાઈ. ઇન્દ્રો કરતા પણ અનંતગુણી જેની નમણાઈ હોય છે, એવા એના પુણ્ય હોય છે. ‘જેઓ દિવ્યધ્વનિ વડે (ભવ્યોના) કાનોમાં જાણે કે સાક્ષાત્ અમૃત વરસાવતા હોય...’ કૌંસમાં ‘(ભવ્યો)’ નાખ્યું છે. ‘જેઓ દિવ્યધ્વનિ વડે (ભવ્યોના) કાનોમાં...’ આમાં ઉપરથી ભવ્યો શબ્દ નાખ્યો છે. પછી ભવિ શબ્દ આવશે એમાં ભવ્ય નહિ આવે. પછીના કળશમાં આવશે ને આગળ? ‘નિખિલભવિનામેતત્કર્ણામૃતં’ ૧૫ મા કળશમાં. ત્યાં ભવિ ન લેવા. ત્યાં ભવના ધરનારા એવા જીવો લેવા. અહીં ભવિ શબ્દ છે. ૧૫મો કળશ છે. ‘જે સર્વ ભવ્યોના કર્ણોને અમૃત છે,...’ એ આપણે સુધાર્યું છે. ‘સર્વ જીવોના કર્ણોને અમૃત છે,...’ પછીના કળશમાં. કારણ કે ત્યાં ભવિ શબ્દ છે ને? ભવ્ય નથી. ભવિ છે. ભવિ એટલે ભવના ધરનારા. એવા સર્વ જીવોને ભગવાનની વાણી અમૃત છે. અહીં તો સાધારણ હોય તો... એ શબ્દમાં નથી પણ ભાઈએ ‘જયચંદ પંડિતે’

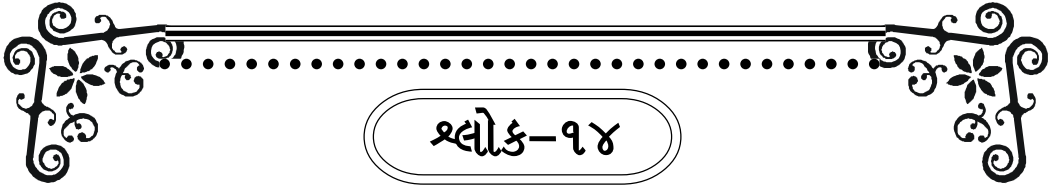
નાખ્યો છે. આપણે તો કૌંસમાં નાખ્યો. એણે તો સીધો બહાર નાખ્યો. બહાર શબ્દ નાખ્યો છે. જે દિવ્યધ્વનિ વડે ભગવાન તીર્થંકરદેવની દિવ્યધ્વનિ, ઊં એવો અવાજ ઊઠતા, સમવસરણમાં '(ભવ્યોના) કાનોમાં જાણે કે સાક્ષાત્ અમૃત વરસાવતા હોય એવું સુખ ઉત્પન્ન કરે..' સુખ આ બહારનું, હોં! અતીન્દ્રિય આનંદના સુખની વાત નથી.

મુમુક્ષુ :- મંદ કષાય.

ઉત્તર :- મંદ કષાય એને લાગે. આહાહા..! નહિતર ભગવાનની વાણી સાંભળીને અતીન્દ્રિય આનંદ પ્રગટે તો થઈ રહ્યું. ભગવાનની વાણી સાંભળનાર બધા મોક્ષે જ જાય. પણ અહીંયાં તો એને પુણ્યનું સુખ. એને એવું લાગે કે જાણે. આહાહા..! વાણી તો જાણે પીધા જ કરીએ, સાંભળ્યા જ કરીએ એમ લાગે. એવું કષાયની મંદતાનું સુખ ઉત્પન્ન કરે.

'જેઓ એક હજાર ને આઠ લક્ષણોને ધારણ કરે છે,...' ભગવાન તીર્થંકરના શરીરમાં ધ્વજા આદિ એક હજાર અને આઠ લક્ષણ હોય છે. 'તે તીર્થંકરસૂરિઓ વંદે છે.' લ્યો. તે તીર્થંકરસૂરિઓ, આચાર્યો આદિ વંદે છે.

'(સાતમી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવ શ્લોક દ્વારા શ્રી નેમિનાથ તીર્થંકરની સ્તુતિ કરે છે:-' 'પદ્મપ્રભમલધારિદેવ' પોતે 'નેમિનાથદેવ'ને યાદ કરીને સ્તુતિ કરે છે.

શ્લોક-૧૪

(માલિની)

જગદિદમજગચ્ચ જ્ઞાનનીરેરુહાન્ત-
 ભ્રમરવદવભાતિ પ્રસ્ફુટં યસ્ય નિત્યમ્।
 તમપિ કિલ યજેઽહં નેમિતીર્થકરેશં
 જલનિધિમપિ દોભ્યામુત્તરામ્યૂર્ધ્વવીચિમ્ ॥૧૪॥

[શ્લોકાર્થ :-] જેમ કમળની અંદર ભ્રમર સમાઈ જાય છે તેમ જેમના જ્ઞાનકમળમાં આ જગત તેમ જ અજગત (-લોક તેમ જ અલોક) સદા સ્પષ્ટપણે સમાઈ જાય છે - જણાય છે, તે નેમિનાથ તીર્થંકરભગવાનને હું ખરેખર પૂજું છું કે જેથી ઊંચા તરંગોવાળા સમુદ્રને પણ (-દુસ્તર સંસારસમુદ્રને પણ) બે ભુજાઓથી તરી જાઉં. ૧૪.

શ્લોક-૧૪ ઉપર પ્રવચન

૧૪મો કળશ છે.

જગદિદમજગચ્ચ જ્ઞાનનીરેરુહાન્ત-
 ભ્રમરવદવભાતિ પ્રસ્ફુટં યસ્ય નિત્યમ્।
 તમપિ કિલ યજેઽહં નેમિતીર્થકરેશં
 જલનિધિમપિ દોર્ભ્યામુત્તરામ્યૂર્ધ્વવીચિમ્ ॥૧૪॥

‘જેમ કમળની અંદર ભ્રમર સમાઈ જાય છે...’ છે કે નહિ આપણે? ‘જેમ કમળની અંદર ભ્રમર સમાઈ જાય...’ ભમરો. કેટલી જગ્યા બાકી રહે? કમળમાં ભમરો. એમ ‘જ્ઞાનકમળમાં આ જગત તેમ જ અજગત (-લોક તેમ જ અલોક) સદા સ્પષ્ટપણે સમાઈ જાય છે-’ આહાહા...! ભગવાન તીર્થકરના જ્ઞાનમાં એક સમયમાં લોકાલોક સ્પષ્ટપણે, જેમ કમળમાં ભમરો સમાઈ જાય, એમ લોકાલોક સમાઈ જાય. લ્યો. કમળ આવડું અને ભમરો નાનો. જ્ઞાન મોટું અને લોકાલોક નાનો. જેનો સ્વભાવ છે એનો પ્રશ્ન શું? જેનો સ્વભાવ શક્તિરૂપ છે એની તો વાત શું કરવી? પણ એક સમયની દશા પ્રગટરૂપ છે એની શું વાત કરવી, કહે છે. કમળમાં જેમ ભમરો સમાઈ જાય, એમ ભગવાનઆત્માની પૂર્ણ જ્ઞાનદશામાં લોકાલોક સમાઈ જાય છે. તેથી અનંતગુણો હોય તો પણ જાણવાની તાકાત છે. આહાહા...! જુઓ! આ આત્માની ઋદ્ધિ!

‘સદા સ્પષ્ટપણે સમાઈ જાય છે-’ પ્રત્યક્ષ છે એમ કહેવું છે. ‘સ્ફુટં’ છે ને? ‘ભ્રમરવદવભાતિ પ્રસ્ફુટં’ પ્રત્યક્ષ છે. લોકાલોક જેના જ્ઞાનમાં, જ્ઞાનની એક સમયની દશામાં, કમળમાં જેમ ભમરો વસે, એમ જ્ઞાનમાં લોકાલોક વસી ગયા છે, કહે છે. આહાહા...! સમાઈ ગયા છે, જોયું! આ એવડી આત્માની પર્યાયની તાકાત છે. આવા પરમાત્મા છે અને આવા પરમાત્માને વાસ્તવિક આત્મા તરીકે જે જાણે, એને અંતરમાં અનુભવ અને સમ્યગ્દર્શન થયા વિના રહે નહિ. આત્મા તરીકે, બહારની ઋદ્ધિ (નહિ). સમજાણું કાંઈ? ઓહોહો...! આવી શક્તિ! જેની એક સમયની દશામાં લોકાલોક તો જાણે કમળમાં ભમરો ગયો હોય. ઓહોહો...! એવી જેની જ્ઞાનની દશા, એવી અનંતી જ્ઞાનની દશાનો દરિયો જ્ઞાનગુણ છે. એ ગુણનો ધરનાર ભગવાનઆત્મા છે. એ આત્માની આવી પ્રતીત થતાં, એને આત્મા તરફની દષ્ટિ થતાં અનુભવ અને સમ્યગ્દર્શન થાય. સમજાણું કાંઈ?

‘તે નેમિનાથ તીર્થકરભગવાનને હું ખરેખર પૂજું છું...’ તે ‘નેમિનાથ’ તીર્થકર ભગવાનને (હું પૂજું છું). બ્રહ્મચારી છે ને? પોતે બ્રહ્મચારી મુનિ છે એટલે બ્રહ્મચારી ભગવાનને યાદ કરીને નમન કરે છે. હું ખરેખર પૂજું છું એમ કહે છે. વાસ્તવિક વ્યવહારમાં પૂજ્યતા આવી

છે અને નિશ્ચયની પૂજ્યતા આત્માની આવી છે, એમ કહે છે. ‘પંડિતજી’! આહાહા..! એ વ્યવહાર છે પણ વ્યવહાર દેખાડે છે પેલા નિશ્ચયને, એમ કહ્યું ને? આ વ્યવહાર દેખાડે છે પેલા નિશ્ચયને કે જે અખંડ પરિપૂર્ણ ભગવાનઆત્મા, જેના જ્ઞાનના તેજના માપ શા? એવા અમાપ સ્વભાવનો અંતરમાં આશ્રય લઈને પ્રતીત થાય, એ પ્રતીતમાં એવા પરમાત્માની પ્રતીત વ્યવહારે આવ્યા વિના રહે નહિ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આ તો બધી સમજણની વાત છે, ભાઈ! સમજણ એ એની ક્રિયા છે.

‘જેથી ઊંચા તરંગોવાળા સમુદ્રને પણ..’ ઓહોહો..! દરિયાના છોળ મારતાં ઊંચા તરંગો હોય એને પણ ‘(-દુસ્તર સંસાર સમુદ્રને પણ) બે ભુજાઓથી તરી જાઉં.’ આહાહા..! જ્ઞાન અને ચારિત્ર. સમ્યગ્દર્શન અને ચારિત્ર. જ્ઞાનમાં સમક્રિત આવી ગયું. બે ભુજાઓ વડે સંસારનો પાર લઈ જવાનો. કહો, ‘જેઠાભાઈ’! ‘ઊંચા તરંગોવાળા સમુદ્ર..’ મહા દુસ્તર સંસાર-સમુદ્ર, આવા ભગવાનને અમે ઓળખ્યા છે અને એ ભગવાનની પ્રતીતિમાં મારા સ્વરૂપની પ્રતીતિ નિશ્ચયથી અંદર આવી ગઈ છે, એમ કહે છે. આ વ્યવહાર તો નિશ્ચયને બતાવનાર છે. ભેદ કથન નિશ્ચયને (બતાવનાર છે). આહાહા..! જેને આવા પરમાત્માની વાસ્તવિક વ્યવહાર શ્રદ્ધા હોય એને આત્માની નિશ્ચય શ્રદ્ધા હોય જ. સમજાણું કાંઈ? અખંડ આત્મા પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ ભગવાન, એની અંતરમાં અનુભવમાં પ્રતીતિ (થવી) એનું નામ નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ભાઈને હિન્દી આપ્યું છે? હિન્દી છે ને? હિન્દી આવ્યું છે ને? સારું. અહીંયા ગુજરાતી ચાલે છે, તેમાં હિન્દી છે.

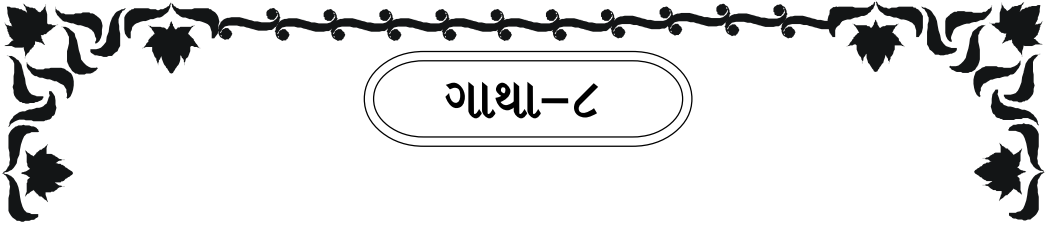
જુઓ! ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવ’ ૮૦૦ વર્ષ પહેલા દિગંબર મુનિ હતા. ‘કુંદકુંદાચાર્યમહારાજ’ તો ૨૦૦૦ હજાર વર્ષ પહેલા (થયા). એમની ટીકા કરનાર પણ આટલા ઉછળી ગયા છે. ઓહો..! આવા ‘નેમિનાથ’ ભગવાન, જેને પૂર્ણ જ્ઞાન, એમાં લોકાલોક તો જાણે અંદર ભમરો પેસી ગયો હોય એટલું લાગે. ઓહોહો..! કેટલો વિકાસ બતાવે છે! કમળ તો મોટું આવડું હોય, એમાં ભમરો તો એક ઠેકાણે બેઠો હોય. એમ ભગવાનઆત્મા, જેની વર્તમાન અવસ્થા, જ્ઞાનની શક્તિનો વિકાસ એટલો હોય છે. એવી જ શક્તિ જીવની હોય છે. જેમાં લોકાલોક તો ભમરાની જેમ હોય છે. આહાહા..! આવા જ્ઞાનની, આવા જ્ઞાનની એક સમયની સત્તા, એનો સ્વીકાર કરનાર, એવી અનંતી પર્યાયની સત્તા આત્મામાં છે, એનો સ્વીકાર કરે ત્યારે આ પર્યાયનો સ્વીકાર વ્યવહારે કર્યો એમ કહેવામાં આવે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! જે-તે ભગવાનનું નામ માને છે ને? અમે પરમેશ્વર છીએ, અમે ભગવાન છીએ. બાપા! પરમેશ્વરના પેટ મોટા છે. સમજાણું?

હું તો ‘બે ભુજાઓથી તરી જાઉં.’ એમ કહ્યું, જુઓ! સંસારસમુદ્રનો તાગ લઈ લેવાનો છું. આહાહા..! એમ કહે છે. કેમ? કે એવા પરમાત્માની આવી જ્ઞાનની એક સમયની દશા, એની મને વ્યવહારમાં પ્રતીતિ છે, નિશ્ચયમાં મારા આત્માના સ્વરૂપની મને પ્રતીતિ છે.

સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- .... એક સમયની પર્યાય...

ઉત્તર :- એક સમયની પર્યાય છે. અને તેની પ્રતીતિ-પરની પ્રતીતિ તો વ્યવહાર છે. પણ વ્યવહાર બતાવે છે કોને? નિશ્ચયને. કે આવી અનંતી-અનંતી પર્યાયનો પિંડ ભગવાનઆત્મા, એક ગુણ એવા અનંતગુણ, એનું એકરૂપ ભગવાનઆત્મા, એની અંદર અનુભવમાં પ્રતીતિ (થાય), એને સાચું સમક્રિત અને શ્રદ્ધા કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? આઠમી ગાથા.

તસ્સ મુહુગ્ગદવયણં પુવ્વાવરદોસવિરહિયં સુદ્ધં ।
આગમમિદિ પરિકહિયં તેણ દુ કહિયા હવંતિ તચ્ચત્થા ॥૮ ॥

તસ્ય મુખોદ્ગતવચનં પૂર્વાપરદોષવિરહિતં શુદ્ધમ્ ।
આગમમિતિ પરિકથિતં તેન તુ કથિતા ભવન્તિ તત્ત્વાર્થાઃ ॥૮ ॥

પરમાગમસ્વરૂપાખ્યાનમેતત્ । તસ્ય ખલુ પરમેશ્વરસ્ય વદનવનજવિનિર્ગતચતુરવચનરચનાપ્રપશ્ચઃ પૂર્વાપરદોષરહિતઃ, તસ્ય ભગવતો રાગાભાવાત્ પાપસૂત્રવદ્ધિંસાદિપાપક્રિયાભાવાચ્છુદ્ધઃ પરમાગમ ઇતિ પરિકથિતઃ । તેન પરમાગમામૃતેન ભવ્યૈઃ શ્રવણાઞ્જલિપુટપેયેન મુક્તિસુન્દરીમુખદર્પણેન સંસરણવારિનિધિ મહાવર્તનિમગ્નસમસ્તભવ્યજનતાદત્તહસ્તાવલમ્બનેન સહજવૈરાગ્યપ્રાસાદ-શિખરશિખામણિના અક્ષુણ્ણમોક્ષ-પ્રાસાદપ્રથમસોપાનેન સ્મરભોગસમુદ્ભૂતા પ્રશસ્તરાગાહગરૈઃ પચ્યમાનસમસ્તદીનજનતામહત્કલેશ-નિર્નાશનસમર્થસજલજલદેન કથિતાઃ ખલુ સપ્ત તત્ત્વાનિ નવ પદાર્થાશ્ચેતિ ।

તથા ચોક્તં શ્રી સમસ્તભદ્રામિભિ :-

(આર્યા)

‘અન્યૂનમનતિરિક્તં યાથાતથ્યં વિના ચ વિપરીતાત્ ।

નિઃસન્દેહં વેદ યદાહુસ્તઞ્જ્ઞાનમાગિમનઃ ॥’

પરમાત્મવાણી શુદ્ધ ને પૂર્વાપરે નિર્દોષ જે,
તે વાણીને આગમ કહી; તેણે કહ્યા તત્ત્વાર્થને. ૮.

અન્વયાર્થ :- [તસ્ય મુખોદગતવચનં] તેમના મુખમાંથી નીકળેલી વાણી કે જે [પૂર્વાપરદોષવિરહિતં શુદ્ધમ્] પૂર્વાપર દોષ રહિત (-આગળપાછળ વિરોધ રહિત) અને શુદ્ધ છે, તેને [આગમમ્] ઇતિ પરિકથિતં] આગમ કહેલ છે; [તેન તુ] અને તેણે [તત્ત્વાર્થાઃ] તત્ત્વાર્થો [કથિતાઃ ભવન્તિ] કહ્યા છે.

ટીકા :- આ, પરમાગમના સ્વરૂપનું કથન છે.

તે (પૂર્વોક્ત) પરમેશ્વરના મુખકમળમાંથી નીકળેલ ચતુર વચનરચનાનો વિસ્તાર-કે જે 'પૂર્વાપર દોષ રહિત' છે અને તે ભગવાનને રાગનો અભાવ હોવાથી પાપસૂત્રની માફક હિંસાદિ પાપક્રિયાશૂન્ય હોવાથી 'શુદ્ધ' છે તે-પરમાગમ કહેવામાં આવેલ છે. તે પરમાગમે-કે જે (પરમાગમ) ભવ્યોએ કર્ણરૂપી અંજલિથી (ખોબાથી) પીવાયોગ્ય અમૃત છે, તે મુક્તિસુંદરીના મુખનું દર્પણ છે (અર્થાત્ જે પરમાગમ મુક્તિનું સ્વરૂપ દર્શાવે છે), જે સંસારસમુદ્રના મહા વમળમાં નિમગ્ન સમસ્ત ભવ્ય જનોને હસ્તાવલંબન (હાથનો ટેકો) આપે છે, જે સહજ વૈરાગ્યરૂપી મહેલના શિખરનો *શિખામણિ છે, જે કદી નહિ જોયેલા (-અજાણ્યા, અનનુભૂત, જેના ઉપર પોતે પૂર્વે કદી ગયેલો નથી એવા) મોક્ષ-મહેલનું પ્રથમ પગથિયું છે અને જે કામભોગથી ઉત્પન્ન થતા અપ્રશસ્ત રાગરૂપ અંગારાઓ વડે શેકાતા સમસ્ત દીન જનોના મહાકલેશનો નાશ કરવામાં સમર્થ સજળ મેઘ (-પાણી ભરેલું વાદળું) છે, તેણે-ખરેખર સાત તત્ત્વો તથા નવ પદાર્થો કહ્યાં છે.

એવી જ રીતે (આચાર્યદેવ) શ્રી સમંતભદ્રસ્વામીએ (રત્નકરંડશ્રાવકાચારમાં ૪૨ મા શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :-

'[શ્લોકાર્થ :-] જે ન્યૂનતા વિના, અધિકતા વિના, વિપરીતતા વિના યથાતથ વસ્તુસ્વરૂપને નિઃસંદેહપણે જાણે છે તેને 'આગમીઓ જ્ઞાન (સમ્યગ્જ્ઞાન) કહે છે.'

* શિખામણિ = ટોચ ઉપરનું રત્ન; ચૂડામણિ; કલગીનું રત્ન. (પરમાગમ સહજ વૈરાગ્યરૂપી મહેલના શિખામણિ સમાન છે, કારણ કે પરમાગમનું તાત્પર્ય સહજ વૈરાગ્યની ઉત્કૃષ્ટતા છે.)

૧. આગમીઓ = આગમવંતો; આગમના જાણનારાઓ.

ગાથા-૮ ઉપર પ્રવચન

આવા જે ભગવાન પરમાત્મા. આવા કયા? 'તસ્સ મુહુગ્ગદવયણં' 'તેમના મુખમાંથી નીકળેલી વાણી...' આહાહા...! તીર્થંકરદેવ ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા.

તસ્સ મુહુગ્ગદવયણં પુચ્ચાવરદોસવિરહિયં સુદ્ધં ।

આગમમિદિ પરિકહિયં તેણ દુ કહિયા હવંતિ તચ્ચત્થા ।।૮ ।।

જુઓ! તત્ત્વાર્થ કહો, દ્રવ્ય કહો, બધું એકાર્થ છે અહીં.

પરમાત્મવાણી શુદ્ધ ને પૂર્વાપરે નિર્દોષ જે,

તે વાણીને આગમ કહી; તેણે કહ્યા તત્ત્વાર્થને. ૮.

'અન્વયાર્થ :- તેમના મુખમાંથી નીકળેલી...' આવા પરમાત્માની જે વ્યાખ્યા કરી, એના મુખથી નીકળેલી વાણી 'કે જે પૂર્વાપર દોષ રહિત (-આગળ પાછળ વિરોધ રહિત)...' હોય. અજ્ઞાનીની વાણીમાં આગળપાછળ વિરોધ હોય. આહાહા...! કહો, સમજાણું કાંઈ? પહેલા અને પછી ક્યાંય અંદર દુમેળ હોય નહિ. વિરોધરહિત વીતરાગ પરમાત્મા, એની વાણી, એને અહીંયાં આગમ કહેવામાં આવે છે. એ આગમે કહેલા દ્રવ્યો અથવા તત્ત્વાર્થો, એની શ્રદ્ધા એમ કહે છે. ભગવાને કહેલા આગમમાં તત્ત્વો. સમજાય છે કાંઈ? શ્વેતાંબરમાં એ છે નહિ. ત્યાં તો વીતરાગની વાણી જ નથી. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરની પરંપરાની વાણી ત્યાં છે જ નહિ. એ તો નવા કલ્પિત શાસ્ત્રો બનાવ્યા. સમજાણું કાંઈ? શ્વેતાંબર અને એમાંથી નીકળ્યા સ્થાનકવાસી, એમાંથી નીકળ્યા તેરાપંથી. ત્રણે કલ્પિત શાસ્ત્રોમાં માનનારા છે. એ... 'પોપટભાઈ'! ભગવાનની વાણી એની પાસે છે નહિ. ભારે આકરું કામ! એ કહે છે માટે આ સ્થાપ્યું છે. ભગવાનની વાણી, ત્રિલોકનાથના મુખમાંથી (નીકળેલી; પૂર્વાપરવિરોધ રહિત (વાણી તેને) 'આગમ કહેલ છે;...' એને આગમ કહે છે. વિરોધરહિત શુદ્ધ છે. પૂર્વપર વિરોધ હોય એ શુદ્ધ વાણી હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? આ તો એવી વાત છે, ભાઈ! 'તેણે તત્ત્વાર્થો કહ્યા છે.' એ વાણીએ જે તત્ત્વાર્થો કહ્યા. તત્ત્વાર્થ કહો કે દ્રવ્યો કહો, બન્ને શબ્દ અહીં એક જ છે. કોઈ એમ કહે છે ને કે, ભાઈ! દ્રવ્ય પણ જુદું અને તત્ત્વાર્થ જુદા. એમ નથી. અહીં તો તત્ત્વાર્થને દ્રવ્ય કહ્યા છે અને દ્રવ્યને તત્ત્વાર્થ કહ્યા છે.

ટીકા :- 'આ, પરમાગમના સ્વરૂપનું કથન છે.' પરમ આગમ. ભગવાનના મુખથી નીકળેલી વાણી, એનું આ કથન છે. ('પૂર્વોક્ત') પરમેશ્વરના મુખકમળમાંથી નીકળેલ...' મુખકમળમાંથી નીકળેલ, એ તો લૌકિકની અપેક્ષાએ કથન કર્યું છે. વાણી મુખથી નીકળે ને, એમ. બાકી તો આખા દેહથી નીકળે. ભગવાનને આખા દેહથી ઊં ધ્વનિ આવે. સમજાણું કાંઈ?

‘પરમેશ્વરના મુખકમળમાંથી નીકળેલ ચતુર વચનરચનાને...’ કેવી વચન રચના? ચતુર વચનરચના. ‘વિસ્તાર-’ ‘ચતુર વચનરચનાનો વિસ્તાર-કે જે ‘પૂર્વાપર દોષ રહિત’ છે...’ પહેલા કંઈક કહ્યું અને બીજે કાંઈક કહ્યું એવું એમાં હોય નહિ. ‘અને તે ભગવાનને રાગનો અભાવ હોવાથી...’ પરમાત્મા વીતરાગસ્વરૂપ, પૂર્ણ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા હોવાથી રાગનો એને અભાવ છે. ‘પાપસૂત્રની માફક હિંસાદિ પાપક્રિયાશૂન્ય હોવાથી...’ એમાં પાપથી અને પુણ્યથી ધર્મ થાય એ વાત એમાં હોય નહિ. ‘પાપસૂત્રની માફક હિંસાદી પાપક્રિયાશૂન્ય હોવાથી ‘શુદ્ધ’ છે...’ ભગવાનની વાણી શુદ્ધ છે. આહાહા...! એ વાણી પરંપરા દિગંબરમાં રહી છે. બીજે ક્યાંય છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? વાડાવાળાને આકરું ભારે લાગે કે અમારા વાડા ખોટા? લાખ વાર ખોટા. ખોટા શું? સમજાણું કાંઈ? વીતરાગ પરમેશ્વરની વાણી પરંપરા હોય તો તે દિગંબર સંતોમાં છે, બીજે ક્યાંય છે નહિ. ‘મલૂપચંદભાઈ’! સમજાણું કે નહિ? એય...! ‘રાયચંદભાઈ’ના જુઓ! આ એમ કહે છે. સવારે આવ્યા હતા. ‘રાયચંદભાઈ’ના દિકરા આવ્યા હતા. ત્યાં પણ રાખે ને અહીં પણ રાખે. દૂધ-દહીંમાં રાખે. દૂધ-દહીં સમજ્યા?

અહીં તો ભગવાન એમ કહે છે કે, પરમાત્માના મુખથી જે વાણી નીકળી, એ દિગંબર સંતોએ જ રાખી છે. એ વાણી બીજે છે નહિ. શ્વેતાંબરમાં, મૂળ દેરાવાસી શ્વેતાંબરમાં પણ નથી, એમાંથી નીકળેલા સ્થાનકવાસી એમાં પણ નથી, એમાંથી નીકળ્યા તેરાપંથી તુલસી, એમાં પણ આ વાણી છે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

‘પૂર્વાપર દોષ રહિત’ છે અને તે ભગવાનને રોગનો અભાવ હોવાથી પાપસૂત્રની માફક હિંસાદિ પાપક્રિયાશૂન્ય હોવાથી ‘શુદ્ધ’ છે તે-પરમાગમ કહેવામાં આવેલ છે.’ જુઓ! એને પરમાગમ કહીએ. આગળપાછળ એકકોર ભગવાનને રોગ ઠરાવે, એકકોર વળી એની શાતાની ઉગ્રતા ઠરાવે. એકકોર ઈન્દ્રોમાં રોગ ન હોય અને ઈન્દ્રોના પૂજ્ય ગુરુને, તીર્થકરને રોગ હોય, તો પૂર્વાપર વિરુદ્ધ છે એ તો. સમજાણું કાંઈ? ‘પંડિતજી’! ભારે વાતું, ભાઈ !

મુમુક્ષુ :- મનઘડંત જોડી દીધું.

ઉત્તર :- પોતાનો સંપ્રદાય ચલાવવા જોડી દીધું. બધા શાસ્ત્રો કલ્પના છે. ૩૨-૪૫ શાસ્ત્રો છે, એ બધા કલ્પનાના શાસ્ત્રો છે. ભગવાનની વાણી નથી અને ભગવાનની પરંપરા પણ એમાં નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- એમાં આત્માની હિંસા થાય.

ઉત્તર :- હિંસા છે એ. રાગથી ધર્મ મનાવ્યો છે, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિથી ધર્મ મનાવ્યો છે, કેવળીનું રૂપ વિરુદ્ધ બતાવ્યું છે, સાધુનું સ્વરૂપ વિરુદ્ધ બતાવ્યું છે. વસ્ત્ર-પાત્ર રાખે એને સાધુ મનાવે છે. એ બધું તત્ત્વથી વિરુદ્ધ છે. સમજાય છે કાંઈ? એય...! ‘ભીખાભાઈ’! આવું છે. વીતરાગની વાણી પૂર્વાપર વિરુદ્ધ ન હોય એમ કહે છે. એક બાજુ કેવળી ઠરાવવા અને વળી કેવળી છન્નસ્થનો વિનય કરે ઠરાવવું. એ પૂર્વાપર વિરોધ છે. એ પરમાગમ નહિ

એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? પરમાગમમાં તો પૂર્વાપર વિરોધરહિત હોય. વીતરાગના મુખથી નીકળેલો ધોધ-પ્રવાહ ચાલતો હોય, ગણધરોએ રચ્યા અને 'કુંદકુંદાર્ય', 'અમૃતચંદ્રાર્ય', જંગલવાસી દિગંબર સંતો, એમણે રચીને વીતરાગની વાણી ઊભી રાખી છે. કહો, 'કાંતિભાઈ'! ભારે, ભાઈ!

'તે-પરમાગમ કહેવામાં આવેલ છે.' જુઓ! 'તે પરમાગમે-કે જે (પરમાગમ) ભવ્યોએ કર્ણરૂપી અંજલિથી પીવાયોગ્ય અમૃત છે,...' આવી વીતરાગની વાણી તે શ્રોતાઓએ, આત્માર્થીએ સાંભળવા જેવી છે એમ કહે છે, ભાઈ! એણે આ વાણી સાંભળવા જેવી છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? એય...! 'ફૂલચંદ્રભાઈ'!

મુમુક્ષુ :- આ જ વાણી સાચી છે.

ઉત્તર :- આ જ વાણી સાંભળવા જેવી છે. કરણ-અમૃત. બાકી બધા ઝેર છે એમ કહે છે. એય...! 'પોપટભાઈ'! આકરી વાત છે, બાપા! વાડા બાંધીને બેઠા.. આહાહા..! પરમ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ, અરિહંતદેવની વાણીનો ધોધ. ગણધરથી માંડીને 'કુંદકુંદાર્ય' સુધી આવ્યો. 'કુંદકુંદાર્ય' રચના કરી. 'સમયસાર', 'પ્રવચનસાર'. 'નિયમસાર', 'પંચાસ્તિકાય'.

મુમુક્ષુ :- અષ્ટપાહુડ

ઉત્તર :- 'અષ્ટપાહુડ' આવી લ્યો. કહો, સમજાણું કાંઈ? એ પરમાગમમાં (-પરમાગમ મંદિરમાં) કોતરાશે. આહાહા..! 'વજુભાઈ' બધી મહેનત તો કરે છે પણ હવે બહારનું શું? શું કરે? 'વજુભાઈ'ને આમાં ભીંસ પડી ગઈ છે. એક કોર અક્ષરનું ચાલતું નથી. ચાર લાખ અક્ષરો કરવા. એ વળી કાલે કાંઈક લાવ્યા હતા ઈ થોડું ઠીક લાગે છે કાંઈક. જો સરખું થઈ જાય તો.

મુમુક્ષુ :- થઈ જાય તો ઘણું ઘણું ... થઈ જાય.

ઉત્તર :- લાવ્યા હતા કાલે મને બતાવવા. ૧૫ હજારનું હોઈ પણ એમાં કાંઈ નહિ. એનાથી જો સરખા અક્ષરો આવી જાય...

મુમુક્ષુ :- આપણે ડાઈ બનાવવી પડે. આપણે અક્ષરો અંગ્રેજીમાં ને આમાં ફેર હોય ને.

ઉત્તર :- ફેર હોય. પરમાગમ આ બને છે. મકાન-મકાન. આ પરમાગમ, આ વીતરાગની વાણી. જે કુંદકુંદાર્યદેવે પરંપરાથી કહી છે એ વાણી અને એની ટીકા. 'અમૃતચંદ્રાર્ય'ની ટીકા. 'પદ્મપ્રભમલધારીદેવ'ની આ ટીકા. આ બધી ટીકા ત્યાં કોતરાવાની છે. સમજાણું કાંઈ? 'વજુભાઈ' છે ને! વજના લેખ જેવું બધું ત્યાં કરશે. એને માથે છે ને. આપણે તો સાંભળીએ.

મુમુક્ષુ :- મને બહુ ગમે છે.

ઉત્તર :- ના, ના એવું કાંઈ નહિ. માથે એને છે ને. એની માથે બધું છે આ. બીજું કોણ કરે છે?

મુમુક્ષુ :- આટલું ધાર્યું નહોતું કાંઈ .. તો સાવ સહેલું થઈ જાય.

ઉત્તર :- આ તો વીતરાગની વાણી, પરંપરાની, પરમેશ્વરની. દિગંબર સંતોએ કહેલી એ તો કેવળજ્ઞાનીના ટંકોટ્કીર્ણ શબ્દ છે. ક્યાંય એક અક્ષરમાં વિરોધ નહિ. એ વાણીને વાણી કહેવામાં આવે, બાપા! આહાહા...! જે વાણી શ્રોતાઓએ, જોયું!

‘ભવ્યોએ કર્ણરૂપી અંજલિથી પીવાયોગ્ય અમૃત છે,...’ અહીં તો સમુચ્ચય શબ્દ છે ને? અહીં ભવ્ય નાખી શકાય. ઓલામાં ભવ્યનો અર્થ બીજો છે. ત્યાં ભવિ શબ્દ છે. ભવિ એટલે ભવને તરનારા. ભવને તરનારા જીવો. એમ. ‘ભવ્યોએ કર્ણરૂપી અંજલિથી (ખોબાથી) પીવાયોગ્ય અમૃત છે.’ લ્યો. ‘ભવ્યૈઃ શ્રવણાઞ્જલિપુટપેયેન’ છે ને? સંસ્કૃતમાં ભવ્યે શબ્દ પડ્યો છે. ભવ્યે. ભવ્યે શબ્દ છે. ‘ભવ્યૈઃ’ એ જુદું અને ઓલું ભવિ જુદું. આ ‘ભવ્યૈઃ’ છે. ‘પંડિતજી’! સંસ્કૃત ટીકામાં છે. ‘ભવ્યૈઃ’ ચોથી લીટી. એ ભવિ ત્યાં લેવાય. ‘ભવ્યૈઃ’ શબ્દ છે ને? ‘ભવ્યૈઃ શ્રવણાઞ્જલિપુટપેયેન મુક્તિસુન્દરીમુખદર્પણેન’ અહીં તો આપણે ભવ્યરૂપી જીવોએ. ભવ્ય જીવ અહીં લેવાના છે, અહીં એ લેવું છે. ‘કર્ણરૂપી અંજલિથી...’ કર્ણરૂપી ખોબો. માણસ પીએ છે ને આમ? આ પાણી બીજા ઉપરથી નાખે, ઉપરથી પડતું હોય. ટાઢું. એવું... આહાહા...!

જુઓ! ‘ભવ્યોએ કર્ણરૂપી અંજલિથી પીવાયોગ્ય અમૃત છે,...’ એમ અહીંયાં ભાઈએ લખ્યું છે ને? ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં. કેવા સૂત્રો-શાસ્ત્રો વાંચવા? સાંભળવા, વાંચવા, લખવા, કહેવા, લખાવવા એ બધું એમાં આવી જાય. ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં ઘણા શબ્દો નાખ્યા છે. આવા શાસ્ત્રો વાંચવા. એવા અજ્ઞાનીના કહેલા શાસ્ત્રો એ વાંચવા નહિ, સાંભળવા નહિ, વિચારવા નહિ એમ કહે છે. સમજાણું? છેને. લ્યો. એ જ શબ્દ નીકળ્યો. કોઈવાર તો એવું આવે છે, ક્યાં હશે? ત્યાં સામું આવ્યું. કેવા શાસ્ત્રો વાંચવા, સાંભળવા યોગ્ય છે?

જે આગમ મોક્ષમાર્ગનો પ્રકાશ કરે, તે આગમ વાંચવા, સાંભળવા યોગ્ય છે. જુઓ, છે? એમ કરતાં અહીં વાંચવા, સાંભળવા પ્રમાણે, જોડવા, શીખવા, શીખવાડવા, વિચારવા, લખાવવા આદિ કાર્ય પણ ઉપલક્ષણથી જાણી લેવા. સમજાણું કાંઈ? વીતરાગની વાણી, દિગંબર સંતોમાં કહેલી, એ વીતરાગની વાણી (છે), બાકી વાણી બીજે છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? એને સાંભળવી, એને વાંચવી વગેરે આવ્યું ને?

મુમુક્ષુ :- સાંભળવાનો, વાંચવાનો વિકલ્પ ન ઊઠે તો શું કરવું?

ઉત્તર :- તો તો અંદરમાં ઠરી જાય. આનંદમાં ઠરી જાય. આનંદના અનુભવમાં ઠરે તો એને કાંઈ છે નહિ. આ તો જેને વાંચવું, સાંભળવાનું છે, એને ઓલું ન સાંભળવું તો આ સાંભળવું એમ કહેવું છે અહીં.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- આ .. આનંદના અનુભવમાં રહી જાય તો થઈ રહ્યું. એને કંઈ અટક નથી. એ તો છે ને? બાર અંગનું જ્ઞાન ભણવું એ એને કાંઈ અટક નથી. આત્માના અતીન્દ્રિય

આનંદનું જ્યાં ભાન થઈને અનુભવમાં આવી ગયો અને તે તો એમાં નિમિત્ત વાણી વીતરાગની જ હતી. સમજાય છે કાંઈ? એ ન થઈ શકે ત્યારે વાંચવું અને વિચારવું હોય તો આ વાંચવું અને વિચારવું એમ કહે છે. વાંચવું, સાંભળવું, જોડવું, શીખવું અને શીખવાડવું.

મુમુક્ષુ :- આ વિચારવું?

ઉત્તર :- હા, આ વિચારવું. જુઓ! વિચારવા, લખાવવા. આ લખાવવા. પરમાગમ આ લખાવવા.

મુમુક્ષુ :- આ કોતરાવવા.

ઉત્તર :- હા, એ કોતરાવવા. એ 'વજુભાઈ'ને માટે વાત છે. જુઓ! આ કોતરાવવા. ઓલા શાસ્ત્રો કોતરાવવા નહિ.

મુમુક્ષુ :- કોતરાવશું એમાં આવી જાય છે.

ઉત્તર :- આવી જાય છે ને એમાં શું. અહીંયાં છે ને? 'પાલીતાણા' શ્વેતાંબરના નીચે પરમ આગમ નીચે કોતરાયેલા છે. આપણે અહીં દ્વિગંબરના કોતરાવ્યા. બે સામે અહીં પડ્યા છે, ચૌદ માઈલ છેટે.

મુમુક્ષુ :- ચૌદ માઈલ છેટું હોય ને, ગુણસ્થાન પણ ચૌદ.

ઉત્તર :- જોયું? એ પ્રમાણે સાક્ષાત્ વા પરંપરા વડે એક વીતરાગભાવને પોષણ કરે એવા શાસ્ત્ર અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે. 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં કેટલી વાત લીધી છે, ઓહોહો...!

કહે છે, 'ભવ્યોએ કર્ણરૂપી અંજલિથી (ખોબાથી) પીવાયોગ્ય અમૃત છે,...' ખોબો આપણી ગુજરાતી ભાષા (છે). તમારે હિન્દીમાં શું કહે છે? અંજલિ કરકે પીના. ભગવાનની વાણી. 'જે મુક્તિસુંદરીના મુખનું દર્પણ છે...' આહાહા...! '(અર્થાત્ જે પરમાગમ મુક્તિનું સ્વરૂપ દર્શાવે છે),...' જુઓ! ભાષા તો જુઓ! પરમાગમ વીતરાગતાની પૂર્ણ દશા શું એને બતાવે છે. એનું કારણ પણ વીતરાગતા એ બતાવે છે. સમજાણું કાંઈ? પરમાગમ એને કહીએ કે જે પૂર્ણ વીતરાગતાને-પૂર્ણ સર્વજ્ઞપદને બતાવે. એનું કારણ વીતરાગતા હોય એ પણ બતાવે. એને પરમાગમ કહીએ. બાકી વચ્ચે લાકડા નાખે કે આ ફલાણું, આ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિથી કલ્યાણ થાશે, મુક્તિ થાશે, એ બધા વચનો વીતરાગના નહિ. એ અજ્ઞાનીના કહેલા વચનો છે. એમાં પણ વાંધા ઊઠાડે. આમાં કહ્યું છે ને? એ કહ્યું છે એ તો નિમિત્તના કથન છે, સાંભળને. સમજાણું કાંઈ?

'મુક્તિસુંદરીના મુખનું દર્પણ છે...' મોક્ષરૂપી સુંદરીને મુખમાં આમ દેખાય એવું પરમાગમ છે. આહાહા...! આ તો પર્યાયનું સિદ્ધપણું જે છે, પર્યાયનું સિદ્ધપણું પ્રગટાવવા માટે આગમ છે. અને સિદ્ધપણું કેમ પ્રગટ થાય એ આગમમાં કહેલું છે. ચાર ગતિ મળે ને એ નહિ. એમ કહે છે. આહાહા...! 'મુક્તિસુંદરીના મુખનું દર્પણ છે, જે સંસારસમુદ્રના મહા વમળમાં નિમગ્ન સમસ્ત ભવ્ય જનોને હસ્તાવલંબન (હાથનો ટેકો) આપે છે,...' નિમિત્ત. આહાહા...!

સંસારરૂપી ચોરાશીના દરિયામાં મહાવમળમાં, મહાવમળ ભમરી, ભમરમાં 'નિમગ્ન સમસ્ત ભવ્ય જનોને હસ્તાવલંબન (હાથનો ટેકો) આપે છે.' લ્યો. હસ્તાવલંબ કહ્યું છે ને, નિમિત્ત. ૧૧મી ગાથામાં. વ્યવહાર એ હસ્તાવલંબ છે એ નિમિત્તથી (કહ્યું). પાછું ત્યાં એનું ફળ સંસાર કહ્યું છે. અહીં તો નિમિત્ત પણ બતાવવું છે ને? 'હસ્તાવલંબન (હાથનો ટેકો) આપે છે,...' ઓહોહો...! વીતરાગપણું જેમાંથી ઊભું થાય અને પૂર્ણ વીતરાગતા જેમાં મળે એવી વાણીને અહીંયાં પરમાગમ કહેવામાં આવે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- નિમિત્ત હોય તો આવું હોય.

ઉત્તર :- હો. હોય તો આવું જ હોય છે. બીજું નિમિત્ત હોતું નથી.

'જે સહજ વૈરાગ્યરૂપી મહેલના શિખરનો શિખામણિ છે,...' આહાહા...! 'ટોચ ઉપરનું રત્ન; ચૂડામણિ; કલગીનું રત્ન. (પરમાગમ સહજ વૈરાગ્યરૂપી મહેલના શિખામણિ સમાન છે, કારણ કે પરમાગમનું તાત્પર્ય સહજ વૈરાગ્યની ઉત્કૃષ્ટતા છે.' ભાષા જુઓ! આગમમાં સ્વરૂપનું અસ્તિપણું બતાવીને પરની, બધાની ઉપેક્ષા કરાવે એનું નામ સહજ વૈરાગ્યનો શિખામણિ કહેવાય છે. નિમિત્તની, રાગની, અલ્પજ્ઞતાની બધાની ઉપેક્ષા કરી અને સ્વભાવની અપેક્ષા કરાવે એને પરમાગમ કહેવાય છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ભાષા કેવી છે, જુઓને!

'સહજ વૈરાગ્યરૂપી મહેલના શિખરનો શિખામણિ છે,...' સ્વભાવિક પરથી ઉદાસ. આહાહા...! પરથી ઉદાસ કરાવીને સ્વ તરફના અસ્તિત્વમાં જોડી દે છે. એવી વાણીને અહીંયાં પરમાગમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? 'વૈરાગ્યરૂપી મહેલના શિખામણિ સમાન છે,...' 'સહજ વૈરાગ્યરૂપી મહેલના શિખામણિ સમાન...' પરમાગમ છે. 'કારણ કે પરમાગમનું તાત્પર્ય સહજ વૈરાગ્યની ઉત્કૃષ્ટતા છે.' આમ નાસ્તિથી વાત લીધી છે અને અસ્તિ તો પૂર્ણ છે. પણ અહીંથી ખસેડ્યો છે અને આમાં જોડી દીધો છે. પરથી બિલકુલ ઉપેક્ષા કરાવી છે. નિમિત્તમાં નિમિત્તથી, રાગથી અને અલ્પજ્ઞતાથી (ઉપેક્ષા કરાવી છે). આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

'સહજ વૈરાગ્યરૂપી મહેલના શિખરનો શિખામણિ છે,...' એ 'ચૂડામણિ; કલગીનું રત્ન.' કલગીનું રત્ન. 'જે કદી નહિ જોયેલા (-અજાણ્યા, અનનુભૂત, જેના ઉપર પોતે પૂર્વે કદી ગયેલો નથી એવા) મોક્ષ-મહેલનું પ્રથમ પગથિયું છે...' મોક્ષના મહેલનું, મુકાવાનું મહેલનું.. આહાહા...! કહે છે, આગમ એને કહીએ કે જે અંદર સ્વભાવ સન્મુખમાં ઢાળી અને પરથી પાછો વાળે, આ એનું પહેલું પગથિયું છે. સમજાણું કાંઈ? ઓલામાં તો કહે વ્યવહારી એ સમક્રિતી, લ્યો એમ કીધું. વ્યવહાર તો રાગ છે. 'મોક્ષ-મહેલનું પ્રથમ પગથિયું છે...' આહાહા...! એ પરમાગમમાં એ જ ધ્વનિ આપ્યો છે એમ કહે છે. સ્વભાવ તરફ ઢાળતા-વાળતા અને પરથી ઉદાસીન કરીને, અંતરમાં ઠરવાની વાત કરી છે એ મોક્ષમહેલનું પહેલું પગથિયું છે. સમજાણું કાંઈ?

'અને જે કામભોગથી ઉત્પન્ન થતા અપ્રશસ્ત રાગરૂપ અંગારાઓ વડે શેકાતા સમસ્ત

દીન જનોના મહાકલેશનો નાશ કરવામાં સમર્થ સજળ મેઘ છે,...' આહાહા...! 'કામભોગથી ઉત્પન્ન થતાં અપ્રશસ્ત રાગ...' મેલો, રાગ, અશુભરાગ, અંગારા. એ અગ્નિથી શેકાય છે. આવે છે ને કામભોગ. 'સુદપરિચિદાણુમૂદા સવ્વસ્સ વિ કામભોગબંધકહા' એ બધી શૈલી ટીકામાં લીધી છે. 'કામભોગથી ઉત્પન્ન થતા અપ્રશસ્ત રાગ...' ભૂંડો રાગ, પાપ રાગ એનાથી અંગારા વડે શેકાતા. આહાહા...! શીતળસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા એમાં કામભોગનો રાગ તો અંગારા જેવો શેકાય છે, કહે છે. એવા 'સમસ્ત દીન જનોના...' દીન પ્રાણી, જેની વાસના વિષયમાં જઈને સુખ માને છે. સળગતા અંગારાથી એ સળગી ગયેલા છે. આહાહા...! ભહો-ભહો મોટો છે. એવા દીન જનો, જેને રાગમાં, અપ્રશસ્ત રાગમાં જેને પ્રેમ અને સુખ મનાણું છે એ દીન પ્રાણી છે. આત્મામાં આનંદ છે એની એને ખબર નથી. દીન-ભિખારી છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- અપ્રશસ્તને ભહી કીધી.

ઉત્તર :- ભહી છે ને, ભહી છે ને. એ તો અહીંયાં અપ્રશસ્તની વાત છે ને એટલે. અહીં તો જે વાત ચાલે છે એને લેવી છે ને. ખરેખર તો કામ એટલે પર તરફની ઇચ્છા. અને એનું ભોગવવું. એ બન્ને કામભોગ કહેવાય છે. લો. ખરેખર તો કર્તા અને ભોક્તા. કોઈપણ વિકલ્પનો કર્તા અને ભોક્તા (થવું) એનું નામ કામભોગ છે. ચોથી ગાથામાં એ અર્થ છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા આનંદની મૂર્તિ જ્ઞાયકસ્વભાવ, એમાંથી નીકળીને જેને રાગ થાય અને એ રાગને અનુભવે એ બધી કામભોગની વાર્તા અને કથા છે. સમજાણું કાંઈ?

'મહાકલેશનો નાશ કરવામાં...' અગ્નિનો છે ને? જુઓને! 'નાશ કરવામાં સમર્થ સજળ મેઘ છે,...' એકલા વાદળા નહિ. વરસતો મેઘ છે. 'સજળ મેઘ...' કીધો ને? ધોધ પડે એવા વાદળા છે. આહાહા...! જ્યારે જે વાત હોય એને રૂપ તો એનું દેવું પડે કે નહિ. પાણી ભરેલું વાદળું છે. અજ્ઞાનીઓના કલેશને, મહાકલેશને નાશ કરવા માટે ભગવાનની વાણી, દિવ્યધ્વનિ અને પરમાગમ સજળ વાદળ છે. જળથી ભરેલું વાદળું. એકલું વાદળું હોય અને (વર્ષા) કરે નહિ, એ નહિ. આ તો જળથી ભરેલું વાદળું વરસે જ. આહાહા...! જુઓને! કેવી ટીકા કરી છે! એને માન્ય નથી. આવા ભગવાનની વાણી પરમાગમ 'તેણે-ખરેખર સાત તત્ત્વો અને નવ પદાર્થો કહ્યા છે.' જુઓ! તત્ત્વાર્થ કહ્યા એમ કહ્યું હતું ને? સાત તત્ત્વો કહો, નવ પદાર્થ કહો, દ્રવ્યો કહો. પછી દ્રવ્ય આવશે. નવમી ગાથામાં છ દ્રવ્ય આવશે. 'તત્ત્વત્થા ઇદિ મણિદા' બધા પુદ્ગલકાય ધર્મ બધાને તત્ત્વાર્થ કહ્યા છે. આહાહા...! એવા ભગવાનના પરમાગમ, એણે સાત તત્ત્વો અને નવ પદાર્થો કહ્યા છે.

'એવી જ રીતે (આચાર્યદેવ) શ્રી સમંતભદ્રસ્વામીએ (રત્નકરંડશ્રાવકાચારમાં ૪૨ શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે...'

અન્યૂનમનતિરિક્તં યાથાતથ્યં વિના ચ વિપરીતાત્ ।

નિઃસન્દેહં વેદ -યદાહુસ્તજ્ઞાનમાગિમનઃ ।।

વેદાય એ શબ્દ જરીક એમ કર્યો છે. વેદ અને ય વચ્ચે લીટી કરી છે. જુદું પાડ્યું છે. ‘જે ન્યૂનતા વિના,..’ આગમના જ્ઞાનમાં ન્યૂનતા ન હોય, ઓછું હોય એ આગમજ્ઞાન નહિ, આગમ નહિ. ‘ન્યૂનતા વિના, અધિકતા વિના,..’ અતિરેક ન હોય. જેમ હોય તેમ ભગવાને કહ્યું હોય, એને આગમ કહીએ. એનું નામ આગમનું જ્ઞાન. અમસ્તું નથી આવતું આપણે દસ બોલમાં? ઓછું માને તો મિથ્યાત્વ, અધિક માને તો મિથ્યાત્વ, વિપરીત માને તો મિથ્યાત્વ, ઓછુ-અધિક અને વિપરીત મિથ્યાત્વ આવે છે ને? દસ પ્રકારના મિથ્યાત્વ. આમ ન્યૂનતા નહિ. જેવું સ્વરૂપ છે તે જ રીતે વીતરાગવાણી કહે છે. એનાથી અધિકતા નહિ, વિશેષપણું બતાવે એ પણ વાણી નહિ.

‘વિપરીતતા વિના...’ વિપરીતતા નહિ. ‘યથાતથ વસ્તુસ્વરૂપને નિઃસંદેહપણે જાણે છે...’ જેમ છે તેમ ‘વસ્તુસ્વરૂપને નિઃસંદેહપણે જાણે તેને...’ તેને એમ લેવું ત્યાં. ઓલું કાઢી નાખવું. ‘આગમીઓ જ્ઞાન (સમ્યજ્ઞાન) કહે છે.’ તેને આગમીઓ, આગમીઓ. ‘તેને આગમીઓ જ્ઞાન કહે છે.’ જે જ્ઞાનમાં ઓછાપણું નહિ, અધિકપણું નહિ, વિપરીતપણું નહિ. વીતરાગની વાણીમાં એ (ઓછું, અધિક કે વિપરીત) હોતું નથી. એવું જેને જ્ઞાન, તે જ્ઞાનને આગમીઓ, શાસ્ત્રના જાણનારાઓ, તેને જ્ઞાન કહે છે. બીજાને જ્ઞાન કહેતા નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ? સમંતભદ્રાચાર્ય (રત્નકરંડશ્રાવકાચાર) એમાં એમણે કહ્યું કે ઓછું, અધિક અને વિપરીત રહિત જે યથાર્થજ્ઞાન તેને આગમીઓ જ્ઞાન કહે છે. કંઈ પણ ઓછું-વત્તુ-ફેરફાર એને આગમીઓ જ્ઞાન કહેતા નથી. એ આગમનું જ્ઞાન બતાવ્યું, લ્યો. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)